

Egy kérészetű köztársaság: 1918. december 5–6.

Szávai Ferenc*

Abstract   **A short-lived republic: December 5-6, 1918.** A less known chapter of Hungarian historiography features the state-forming attempts taking place within the territory of the dualist state during 1918–1919. These failed as they were unable to gain international recognition, were poorly prepared, or their independence efforts did not prevail among opposing interests. One of these attempts was the Heinzenland/Hoanznlaund Republic, existing for two days. This paper presents the very short history of the Republic of Heinzenland.

Keywords   Great War (1914–1918), history of Central-Europe, History of Hungary, birth of the first Austrian Republic, history of Republic of Heinzenland, Vienna

Bevezetés

Az Osztrák–Magyar Monarchia területén több nagyobb és több kisebb államalakítási (mini államok) kezdeményezés indult el a bomlás folyamatában, hiszen a területi hovatartozás véglegesítése csak a békeszerződésekben került rögzítésre. Érdekes és érdemes megvizsgálnunk, hogy mi motiválta az adott nemzeteket/közösségeket az önállóságuk kimondására, a nagy egészből történő kiszakadásra. Születésük abba a történelmi tendenciába simul bele, amelyet a magyar társadalom Trianon kapcsán keserű tapasztalatként élt meg, s amely egész Köztes-Európában érvényesült: az első világháborút követően minden nemzetnek akkora államtere volt, amekkorát képes volt saját magának kiharcolni.¹

A Nagy Háború végén egy korábban nyilván elképzelhetetlen, a kisközösségek természetes önvédelmi reflexeiből eredő jelenség is kibontakozott: a mini államok sorának megszületése a Kárpát-medencében. Hét ilyen mini államról, vagy más néven ideiglenes államtérről tudunk a magyar Szent Korona országainak területén:

---

* Intézmény: Kaposvári Egyetem
Email: szavai.ferenc@ke.hu

¹ Nagy Miklós Mihály 2004, 221.

- Bánati Köztársaság: 1918. november 1–25.²
- Vendvidéki Köztársaság: 1919. május 29.–június 6.³
- Szlovák Tanácsköztársaság: 1919. június 16.–július 7.⁴
- Fiumei Szabadállam: 1920. november 12.–1924. március 26.⁵
- Baranya–Bajai Szerb–Magyar Köztársaság: 1921. augusztus 14.–augusztus 21.⁶
- Lajtabánság: 1921. október 4.–november 5.⁷
- Hiénc Köztársaság: 1918. december 5–6.

Ezekről a kísérletekről meglehetősen hiányosak és olykor meglepően pontatlanok az ismereteink ahogy ez jelen tanulmány témájánál a Hiénc Köztársaság esetében is rögzíthető.

A háttér: Német-Ausztria születése

Az Osztrák–Magyar Monarchia – felbomlását követően – területén három önálló állam alakult: az Osztrák Köztársaság, a Magyar Királyság és a Csehszlovák Köztársaság. A volt osztrák tartományok közül Dalmácia, Szlovénia, valamint Bosznia-Hercegovina az új délszláv államhoz került (Szerb–Horvát–Szlovén Királyság). Ez utóbbi államba olvadt bele Horvátország és a Vajdaság, valamint Montenegró.

Románia a térségben a legnagyobb területeket kapta meg, elsőként Erdélyt, a partiumi területeket, valamint Bukovina egy részét az osztrák tartományokból. Az Osztrák–Magyar Monarchia területének egy részét (Galícia és Bukovina egyes területeit) foglalta magába az új Lengyel Királyság. A hatalmas területi átrendeződés kiegészült még az Olaszország és Görögország javára történő kisebb területi átrendeződésekkel.⁸

Tanulmányunk szempontjából az Osztrák Köztársaság születése fontos: 1918. november 11-én Károly császár nyilatkozatot adott ki, amelyben előre elismerte azt a döntést, melyet Német-Ausztria, a saját jövőendő államformájára nézve hoz. Német-Ausztria Államtanácsa 1918. november 11-én a demokratikus köztársasági államforma mellett döntött.⁹ Az így megszülető Osztrák Köztársaság az osztrák jogi felfogásban az államok sorában új jelenség volt, nem folytatása az Osztrák–Magyar Monarchiának.¹⁰

A nyugat-magyarországi helyzet 1918 őszén

A hazatérő katonák, a fegyverek, az élelmiszer- és szénhiány, a bizonytalan területi birtoklás, Nyugat-Magyarország nemzetiségi összetétele sajátos helyzetet teremtett a térségben. Itt jelentős számban éltek németek, akikre potenciális szövetségesként gondolhatott az új osztrák állam. Mivel a határok kérdése még képlékeny volt jó eszköznek bizonyulhatott az önálló állam megalakítására a nemzeti önrendelkezés teóriája.

² Gulyás László 2012/a, 89–108.

³ Göncz László 2001.

⁴ Gulyás László 2008/a, 134–143.; Gulyás László 2008/b, 143–153.

⁵ Gulyás László–Bali Lóránt 2011, 143–150.; Gulyás László–Bali Lóránt 2012/b, 41–53.

⁶ Gulyás László 2016, 105–112.

⁷ Gulyás László 2012/c, 114–118.

⁸ Berend T. Iván–Ránki György 1976, 255–258.

⁹ Brauner, Wilhelm 1998, 168–169.

¹⁰ Uő. 189.

A Hiénc Köztársaság megszületését az új Ausztria formálódásával kapcsolhatjuk össze. A Nyugat-Magyarországon élő hiencsek a Vas, Sopron és Moson vármegyék németnyelvű lakosságát jelentették, feltételezések szerint mintegy 300 000 lakost, akiknek zöme 125 000 fő Vas vármegye területén élt. Főleg a kőszegi, felsőöri, körmendi, németújvári és a szentgotthárdi járásban éltek.¹¹

A nyugat-magyarországi területsáv Ausztriához csatolásának ötlete Bécsben született meg, 1906-ban Josef Patry brosurát készített a témáról. Ennek megfelelően egyesületet is alapított Bécsben, de erre a területre a hatása kis mértékűnek volt nevezhető. „Nyugat-Magyarországot Németausztriához!” A bécsi Alldeutsche Tagblattban e címen közölt cikkében Patry kijelentette: 112 ezer négyzetkilométert, 878 582 lakost kér Ausztriának. Cserét ajánlott fel Magyarországnak – Bosznia-Hercegovina és Dalmácia lett volna az ellentétel. A régióban élő német népcsoport, a hiencsek nevéből megalkotta az új német–osztrák tartomány nevét: Hienzenlandot. Ugyanakkor több szinten, de már az első világháború előtt benne volt a levegőben Nyugat-Magyarország elcsatolásának gondolata.¹²

Az ideiglenes osztrák nemzetgyűlés 1918. november 22-én proklamálta igényét a németlakta nyugat-magyar területekre. Indoklásul felhozta, hogy ezek a területek nélkülözhetetlenek Bécs közellátása érdekében.

A Karl Renner vezette osztrák Államtanács 1918. november 17-én hivatalosan bejelentette igényét Magyarország nyugati területeire. Az osztrák fél mindezt plebiszcitum (népszavazás) keretében, a wilsoni 14 pontnak megfelelően képzelte megszerezni. Nemcsak a propaganda, hanem a német-osztrák ideiglenes nemzetgyűlés is törvényjavaslatot készített elő, a velük határos magyar területek megszerzéséről.¹³

A Hiénc Köztársaság kikiáltása

Az osztrák irredenta mozgalom nem állt meg csak három vármegye megszerzésénél: Moson, Sopron és Vas vármegyére, hanem kiterjesztette elképzeléseit Zala és Pozsony vármegye egy részére is. Az 1918 november közepén megfogalmazott területi követelések nemcsak a propaganda területén nyilvánultak meg, hanem megnyilvánultak abban is, hogy a hivatalos osztrák Államtanács által tett területi igény bejelentése és az Állam-nyilatkozat¹⁴ előtt Bécsben létrehozták a Westungarische Kanzlei-t, a Nyugat-Magyarországi Hivatalt. Ennek feladata a szabadcsapatok megszervezése volt, hogy elfoglalják az elcsatolni kívánt magyar területeket.

Ez feltehetően azonos volt a Nyugat-Magyarországi Ügyosztály intézményével, amelynek feladata a megszállás és a közigazgatás megteremtése volt. Ennek katonai vezetője Arnold Weigert százados volt, aki megtámadta Németújvárt, s úgy akarta elfoglalni, hogy kikiáltssa a Heenzenland (Hienzenland) Köztársaságot, ami később kimondta volna csatlakozását Ausztriához. Az ügyosztály vezérkara végül úgy döntött, hogy a katonai támadást Sopron irányába kell megindítani, mert ezt a várost szemelték ki a Hienzenland székhelyének.¹⁵

¹¹ Brenner Vilmos 1998/a; Brenner Vilmos 1998/b.

¹² Kolhofer Vince 2008, 4. Lásd még Tóth Imre 2006.

¹³ Botlik József 2012, 18–19. Ez a népszavazás végül Sopron és környéke hovatartozásának eldöntésekor bekezdett.

¹⁴ Az Államtanács november 14-itörvényjavaslata a „Német-Ausztria területének terjedelméről, határaitól és viszonyairól.”

¹⁵ Botlik József 2012, 22–23.

November utolsó napjaiban alsó-ausztriai kaszárnyákban Dr. Albert Ritter hadnagy vezetésével leszerelt tisztek, kiknek kevés ismerete volt a nyugat-magyarországi helyzetről, fegyvereket gyűjtöttek a nyugat-magyarországi felkelők részére. December 5-én reggel teherautókon több csoportban átszállították a határon, hogy a gyengén felfegyverzett helyi nemzetőrseknek és polgárőrseknek, akiknek az új köztársaság néphadseregévé kellett volna alakulnia, átadják. Felhívást is vittek Hienzenland kikiáltásáról. A felhívás utalt a nemzetek önrendelkezési jogára, a wilsoni pontokra, a kétmillió magyarországi németre és a 309 nyugat-magyarországi falura, melyek elzárásra kerültek a német nyelvi határoktól. Számos településen, sok ember kész volt az együttműködésre, de rosszul voltak informálva és nem kaptak konkrét utasításokat. Nem szállták meg a vasútállomásokat, telefonközpontokat, postákat, így a magyar nemzetiségű hivatalnokok meg tudták akadályozni, hogy összeköttetés jöjjön létre az egyes települések között, és a magyar hatóságok rögtön ellenlépéseket is tudtak tenni.¹⁶

A fegyverszállítmányok egy kivételével nem értek célba. Lajtaújfalunál és Királyhidánál a magyar hatóságok kezébe kerültek, a Kabold felé tartót még Schwarzenbachnál az osztrák csendőrség tartóztatta fel. A legnagyobb szállítmány Sopron felé tartott, útközben néhány településen beszédeket tartottak és fegyvereket osztottak, emiatt későn érkezett Nagymartonba. A környező településekre agitátorokat küldtek és a soproni bevonulást másnapra tervezték. A megszakadt telefonösszeköttetés miatt nem tudták, hogy a többi településen nem sikerült az akció.¹⁷

Eredetileg Sopronba tervezték kikiáltani a köztársaságot, végül 1918. december 6-án este Nagymarton járási székhelyen kiáltották ki a Hienzenland Köztársaságot, amelyről a rossz telefonvonalak miatt a legtöbb helyen nem is értesültek. Az új köztársaság kikiáltása érintette mind a 309 nyugat-magyarországi községet, felvetette a Republik Hienzenland Anschluss lehetőségét az akkori Ausztriához, kimondta az ideiglenes hiénc köztársasági kormányzat létrehozását Sopronban és rendelkezett a Hienzenland Köztársaság nemzetgyűlési választásáról.¹⁸

A Hiénc Köztársaság bukása

Nem sokat kellett várni a magyar ellenválaszra. Sopronban riadóegységeket hoztak létre, honvédekből, nemzeti gárdistákból és pályaudvari őrségből és még aznap december 6-án éjjel páncélvonattal magyar csapatok indultak Nagymartonba. Hajnalra körbevették a települést. A túlerő láttán a helyi német nemzetiségű magyar állampolgárokból álló, osztrákpárti nemzetőrség ellenállás nélkül letette a fegyvert. Az osztrák tiszteknek sikerült elmenekülniük, a helyi vezetőket őrizetbe vették, ügyükben bűnvádi eljárást indítottak, de a Károlyi-kormány utasítására közkegyelmet kaptak. A fegyveres betörésnek egy áldozata volt, Franz Temmer hadnagy, aki Győrben néhány hét múlva, valószínűleg sebesülésébe belehalt. Ő az egyetlen áldozata a „Hienzenland Köztársaság” kalandnak.

Vas megyébe is terveztek betörést Stájerországból, de ez időben nem volt összehangolva az északival. A nagymartoni események hallatán az akcióról lemondtak. Az osztrák Államtanács hivatalosan tagadta, hogy köze lenne a nyugat-magyarországi osztrák betöréshez, valamint „Heanzenland” kikiáltásához, és a katonai támadást ismét

¹⁶ Kolnhofer Vince 2008, 38–39.

¹⁷ Uő. 39.

¹⁸ Gerald Schlag 2001, 136–139.

felelőtlen egyéni túlkapásnak minősítette.¹⁹ A bécsi újságok december 7-én, feltehetően az előzőleg megkapott felhívások alapján, Heinzenland kikiáltásáról tudósítottak. Ezt a tényt Magyarország fel tudta használni az Ausztria elleni támadásra. A kormány tiltakozott Hans Cnoblochnál a fegyveres határsértés miatt. Otto Bauer osztrák külügyi államtitkár szerint a kivitelezés dilettantizmusa miatt bukott el a terv és ezzel veszélyeztették a Magyarországról érkező élelmiszerszállítmányokat.²⁰ Wiener Neustadt polgármestere Anton Ofenböck elhatárolódott a kísérlettől. Maga Josef Suchard a Nagymartoni népi tanács elnöke és az ottani nemzeti gárda parancsnoka véletlennek nevezte a fogságba esésüket.

Konklúziók

Nem lehet tudni, hogy valójában kitől származott a bécsi német nacionalista körökben megszületett önálló köztársaság (Hienzenland) ötlete. Raimund Neunteufel és a Westungarische Kanzlei nevű szervezet, továbbá a Verein zur Erhaltung des Deutschtums in Ungarn tagjai és néhány Alsó-Ausztria déli részéről származó szociáldemokrata játszott szerepet benne.²¹ Később letagadták ezt, és a bizonyítékokat igyekeztek megsemmisíteni. Bizonyos, hogy a terv kiöltői kevés megbízható információval rendelkeztek a térségről. A vágyaikra és hallomásokra támaszkodtak, és kevés politikai tapasztalattal rendelkeztek. A propagandaanyagokat bizalmi embereik útján terjesztették a falvakban.

Az akció bukása után vált ismertté, hogy szerepe volt Viktor Käfer nagymartoni munkásvezetőnek és a szociáldemokrata testvérpárnak Josef és Hans Suchard-nak is. Magyar források szerint Arnold Weigert százados volt a kulcsszereplő, aki a Westungarische Kanzlei katonai osztályát vezette. Szabadcsapataival Fürstenfelből Güssingbe tört, azzal a céllal, hogy kikiáltsa a Heinzenland Köztársaságot, majd a következő lépésben Ausztriához csatlakozzon. Az új köztársaság központjául Sopront akarta, azt remélte, hogy a környező falvak németajkú lakossága nagy egyetértéssel támogatja őt. A tervet végtelen optimizmus és naivizmus jellemezte, azt hitték, hogy az Egyesült Államok által hirdetett önrendelkezési jog érvényesülhet, illetve a demokratikus népmozgalom spontán módon és rögtön elfogadásra kerül, és élvezni egyben a védelmet. A sajtó és a propaganda segítségével a nyilatkozatot széles körben ismertették, az „éjszaka és a köd” leple alatt agitátorok felhasználásával készítették elő.

Mindenesetre az alig 24 órás történet rámutatott arra a tényre, hogy Budapestnek valamit kezdenie kellett a nyugat-magyarországi helyzettel. A kiszakadási törekvés veszélyes folyamatokat indíthatott volna el. Mindemellett komoly tanulság volt az is, hogy mielőbb kezdjék el a földek újbóli felosztását is.²²

A magyar kormány 1919. január 29-én határozott arról, hogy önrendelkezési jogot ad a terület német lakosságának. A VI. számú néptörvény értelmében a Magyarországon élő német ajkú magyar állampolgárok egységes nemzetet alkotnak, autonóm jogterületet képeznek.²³

¹⁹ Botlik József 2012, 27–28.

²⁰ Kolnhofer Vince 2008, 39–40.

²¹ Hans Suchard 1893–1968. Osztrák szakszervezeti titkár és politikus. A Burgenlandi Tartományi Tanács képviselője. testvérével megszervezte Sopronban a Republik Heinzenlandot, majd fogságba került és a Károlyi kormány amnesztiájával szabadult 1918. december 26-án. Újságíró és tartományi képviselő, szociáldemokrata politikus.

²² Uő. 139–145.

²³ Tóth Imre 2006, 42–43.

A nyugat-magyarországi terület hovatarozásának kérdése és ügye sokáig nem szerepelt a béke előkészítés tematikájában, végül az osztrák békeszerződésben (Saint-Germain-en Laye) 1919. szeptember 10-én dőlt el Ausztria javára, majd a soproni népszavazás ezt módosította 1921. december 14-16 között és tett rá pontot.

Felhasznált irodalom

- Bachinger Karl T. 1981, Umbruch und Desintegration nach dem Ersten Weltkrieg. Österreichische wirtschaftliche und soziale Ausgangssituation in ihren Folgewirkungen auf die Erste Republik. Habilitationsschrift der Wirtschaftsuniversität, Wien 139–144. old.
- Berend T. Iván–Ránki György 1976, Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19–20. században. 2. kiadás. Budapest.
- Botlik József 2012, Nyugat-Magyarország sorsa 1918–1921. Vasszilvágy: Magyar Nyugat Könyvkiadó.
- Brauneder, Wilhelm 1998, Österreichische Verfassungsgeschichte. 7. Auflage. Wien.
- Brenner Vilmos 1998/a, A hiénc néptörzs egykor és ma. Vasi Szemle, 1998. LII. évfolyam 5. szám. I. rész.
- Brenner Vilmos 1998/b, A hiénc néptörzs egykor és ma. Vasi Szemle, 1998. LII. évfolyam 6. szám. II. rész.
- Göncz László 2001, A muravidéki magyarság 1918–1941. Lendva.
- Gulyás László 2008/a, Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor Kiadó.
- Gulyás László 2008/b, Beneš statesman or charlatan? The plans and the reality 1908–1948. Toronto-Buffalo: Corvinus Publishing.
- Gulyás László 2012/a, A Délvidék története 2. A török kiűzésétől Trianonig 1683–1920. Közép-Európai Monográfiák 6. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.
- Gulyás László 2012/b, A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924. Máriabesnyő: Attraktor Kiadó. 114–118. old.
- Gulyás László 2016, A Baranyai Szerb-Magyar Köztársaság. Zombori István szerk. A szerbek Magyarországon 1918–1921. Budapest. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség. 105–112. old.
- Gulyás László–Bali Lóránt 2011, The Fiume question 1918–1920. Öt Kontinens. 2011/1. szám ELTE. Budapest. 143–150. old.
- Gulyás László–Bali Lóránt 2012/b, Ten years from the history of Fiume, 1914–1924. 41–53. pp. The Twentieth Century. 2012/2.
- Kolnhofér Vince 2008, A gradistyei horvátok és a magyar–osztrák határkijelölés. PhD-disszertáció. Pécs.
- Nagy Miklós Mihály 2004, Magyarország hadtörténeti földrajza (A magyar hadtörténelem földrajzi alapjai) PhD-disszertáció. Pécs.
- Ormos Mária 1984, Padovától Trianonig. 1918–1920. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Schlag Gerald 2001, Aus Trümmern geboren... Burgenland 1918–1921. Eisenstadt.
- Tóth Imre 2006, A nyugat-magyarországi kérdés 1922–1939 – Diplomácia és helyi politika a két világháború között. Doktori disszertáció. Sopron.